

Ks. JANUSZ SZULIST

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

szulist@umk.pl

ORCID: orcid.org/0000-0002-0410-0565

MARYJA W NAUCE O NARODZIE BŁ. KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SPLP.2024.026>

Streszczenie

Przedmiotem analiz w artykule jest ukazanie znaczenia Maryi w narodzie w ujęciu bł. kardynała Stefana Wyszyńskiego. Z uwagi na to, iż Kardynał przejawia postawę patriotyzmu terytorialnego, w artykule zostało zaprezentowane znaczenie Matki Bożej nade wszystko dla narodu polskiego. Prymas Tysiąclecia prezentuje klasyczną wykładnię narodu, obecną w naukach społecznych oraz interpretowaną w kluczu teologicznym. Państwa powstają z narodu. Kultura narodowa określa duchowe bogactwo wspólnot politycznych. Postawa Maryi uczy właściwego odniesienia do narodu, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu dobra wspólnego. Kościół w Polsce, krzewiący pobożność maryjną, przyczynia się do przełamywania jarzma komunizmu, przywracając obywatelom poczucie własnej podmiotowości. Orędzie proklamowane przez Kościół – z takich miejsc, jak Jasna Góra – służy rozwiązywaniu współczesnej kwestii społecznej w Polsce w odniesieniu do każdej wspólnoty i instytucji.

Słowa kluczowe: naród, Maryja, Polska, Kościół, bł. kardynał Stefan Wyszyński

*MARY IN THE TEACHING
OF BLESSED CARDINAL STEFAN WYSZYŃSKI ABOUT THE NATION*

Abstract

The object of the analysis in this article is to show the importance of Mary in the nation as seen by Blessed Cardinal Stefan Wyszyński. Due to the fact that the Cardinal displays an attitude of territorial patriotism, the article presents the importance of the Mother of God above all for the Polish nation. The Primate of the Millennium presents a classical interpretation of the nation, present in the social sciences and interpreted in a theological key. States arise from the nation. National culture defines the spiritual wealth of political communities. Mary's attitude teaches a proper relation to the nation, thus contributing to the growth of the common good. The Church in Poland, spreading Marian devotion, contributes to breaking the yoke of communism, restoring the citizens' sense of their own subjectivity. The message proclaimed by the Church – from places such as Jasna Góra – serves to address contemporary social issues in Poland in relation to every community and institution.

Keywords: nation, Mary, Poland, Church, Blessed Cardinal Stefan Wyszyński

Naród stanowi wspólnotę naturalną. Jest zatem związany z życiem każdego człowieka jako osoby¹, wywierając nań znaczny wpływ socjalizujący². Zawiera w sobie ładunek wartości, zasad i obyczajów, będących „skarbcem duchowym”, źródłem inspiracji prawnych oraz instytucjonalnych³. Oprócz tak rozumianego znaczenia socjologicznego nie sposób pominąć relacji narodu do państwa jako struktury sformalizowanej, skoncentrowanej wokół realizacji postulatów dobra wspólnego⁴. Bł. kardynał Stefan Wyszyński jako społecznik, w swojej koncepcji narodu uwzględnia zarówno bogatą tradycję personalizmu, jak również osadza refleksję w konkretnych polskich uwarunkowaniach. Jednym z zasadniczych czynników rodzimej pobożności jest nie tylko maryjność, lecz także doświadczenie komunizmu, ateizującego i uprzedmiotawiającego jednostkę⁵. Celem niniej-

¹ Por. J. Majka, *Filozofia społeczna*, Wrocław 1982, s. 359.

² Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2008, s. 247–248.

³ Por. H. Skorowski, *Naród*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoiliński, Radom 2003, s. 309.

⁴ Por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, 26.

⁵ Por. S. Wyszyński, *Miłość i sprawiedliwość społeczna. Rozważania społeczne*, Poznań 1993, s. 251; *Kardynał Józef Glemp Prymas Polski o swym poprzedniku na Stolicy Prymasowskiej*,

szego artykułu będzie ukazanie roli Matki Bożej w odkrywaniu podmiotowości narodu jako enklawy wolności jednostkowej i społecznej, negowanej przez totalitaryzm.

1. NARÓD W NAUCZANIU BŁ. KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO

W dyskursie naukowym istnieje wiele koncepcji narodu. Wyróżniane jest ujęcie socjologiczne, filozoficzne, teologiczne, a współcześnie również politologiczne, antropologiczne i inne. Ks. Jerzy Lewandowski – emerytowany, długoletni profesor UKSW, który otrzymał święcenia z rąk Kardynała – w swoim już klasycznym w literaturze opracowaniu pt. *Naród w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego* zwraca uwagę na ewoluowanie pojęcia narodu w nauczaniu Kardynała z socjologicznego i filozoficznego kierunku teologicznego⁶. Owa zmiana ukierunkowania refleksji była uwarunkowana zadaniami pasterskimi, z czym wiąże się przekazanie wiernym Kościoła w Polsce ładunku nadziei w czasach naznaczonych prześladowaniami, odbierającymi znaczącej części społeczeństwa godność osobową i prawa do podstawowych wolności. Filozoficzna (obejmująca również aspekt socjologiczny) koncepcja narodu wskazuje na ową wspólnotę jako na byt przypadłościowy, w czym Kardynał wpisuje się w tradycję arystotelesowsko-tomistyczną, wyrażaną po drugiej wojnie światowej w neotomizmie⁷. Naród istnieje ze względu na tworzące go jednostki. Nie posiada istnienia sam w sobie, jak ma to miejsce w przypadku substancji. Brak istnienia jednostek jest równoznaczny z niebytem narodu⁸. W tymże kontekście należy podkreślić, iż wszelkie teorie przypisujące jakiemukolwiek narodowi bądź grupie moc sprawczą, dowodzą nie tylko stanu zideologizowania, ale stanowią wprost przejawy uprzedmiotowienia jednostek⁹. Pewnym zabezpieczeniem przed ideologicznym ujęciem narodu jest przyjęcie stanowiska realistycznego. Sam naród oraz składowe teje wspólnoty posiadają rzeczywiste znaczenie dla jednostek i grup społecznych¹⁰.

w: *Człowiek niezwykłej miary. Ojciec Święty Jan Paweł II o kardynale Stefanie Wyszyńskim. Kardynał Stefan Wyszyński o sobie. Kardynał Józef Glemp o kardynale Wyszyńskim*, Warszawa 1984, s. 171.

⁶ Por. J. Lewandowski, *Naród w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa 1982, s. 26.

⁷ Por. J. Majka, *Filozofia społeczna*, s. 161–162.

⁸ Por. J. Lewandowski, dz. cyt., s. 26.

⁹ Por. J. Majka, *Filozofia społeczna*, s. 359–360.

¹⁰ Por. *Kardynał Józef Glemp Prymas Polski o swym poprzedniku na Stolicy Prymasowskiej*, s. 171; P. Mazurkiewicz, *Teologizacja narodu czy nacjonalizacja Kościoła?: koncepcja narodu w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, „Saeculum Christianum: Pismo Historyczno-Społeczne”, 9/2, 2002, s. 270–271.

Koncepcja teologiczna narodu, ku której zmierzał docelowo Prymas, jest związana z określeniem znaczenia Boga dla narodów¹¹. Można analizować owo zagadnienie w dwojakim kontekście. Po pierwsze, wskazuje się tradycyjnie na historię Narodu Wybranego. Wiara, bądź kult są elementami tożsamości tejże wspólnoty naturalnej. Z kolei Bóg pełni rolę Przewodnika, wyznacza drogi ziemskiego doskonalenia się ku wiecznej ojczyźnie¹². Po drugie, podkreśla się znaczenie religii – a ściślej chrześcijaństwa – dla zachowania ludzkiego/humanizującego środowiska społecznego (w tym również narodu jako swoistego rodzaju grupy)¹³. Mając na uwadze owo kluczowe odniesienie do Boga, należy stwierdzić, iż historia narodów europejskich stanowi arenę zmagania o integralność koncepcji człowieka (z natury otwartego na Boga), ograniczając tym samym wpływ materialistycznych czy wprost zabójczych systemów, takich jak marksizm czy faszyzm¹⁴. Piotr Mazurkiewicz akcentuje wprost stan teologizacji narodu w nauczaniu Kardynała. Człowiek, będąc Bożym stworzeniem i jednocześnie adresatem Boskich darów, sprawia, iż więzi kształtowane w doczesności – również w odniesieniu do narodu – zyskują zupełnie nową jakość, transcendując element ziemski ku nadprzyrodzonej Nieśkończoności. W taki sposób należy rozumieć ideę „sakramentów narodów”, której realizacja czyni z uwarunkowań ziemskich zapowiedź eschatologicznej pełni. Wszelkie działania i procesy poznawcze człowieka zyskują dzięki Bożym łaskom walor skutecznych aktów zasługiwania przed Bogiem, gromadząc dobra nieprzemijające¹⁵.

Refleksja kardynała Stefana Wyszyńskiego nad narodem skłania do przyjęcia tezy, iż naród, podobnie jak rodzina, stanowi najstarszą formę współżycia międzyludzkiego¹⁶. Owa pierwotność odniesienia narodowego i rodzinnego stymuluje oddziaływanie formacyjne tychże wspólnot na najgłębsze pokłady osobowości¹⁷. Rodzina i naród posiadają kluczowy wpływ na zachowanie egzystencji przez inne byty społeczne zarówno w aspekcie fizycznym, jak również ideowym. Istnienie narodu i rodziny określa fundament szerszych grup społecznych aż po wymiar globalny¹⁸. Znaczenie narodu i rodziny dla egzystencji szerszych społeczności (oczywiście mowa tu o egzystencji akcydentalnej) jest szczególnie widoczne w obliczu różnego rodzaju kryzysów, zapaści dziejów i tym podobnych zjawisk, podczas których dom i rodzima kultura stają się początkami wszelkiego odrodze-

¹¹ Por. J. Lewandowski, dz. cyt., s. 26–27.

¹² Por. M. Wojciechowski, *Biblia o państwie*, Kraków 2008, s. 34.

¹³ Por. S. Wyszyński, *Miłość i sprawiedliwość społeczna*, s. 298–299; tenże, *Kościół w służbie Narodu, Nauczanie Prymasa Polski w Polsce sierpień 1980 – maj 1981. Teksty autoryzowane*, Rzym 1981, s. 45.

¹⁴ Por. J. Lewandowski, dz. cyt., s. 27.

¹⁵ Por. S. Wyszyński, *Kościół w służbie Narodu*, s. 280; P. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 272.

¹⁶ Por. tamże, s. 269.

¹⁷ Por. H. Skorowski, dz. cyt., s. 308.

¹⁸ Por. P. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 269.

nia¹⁹. Zestawienie rodziny i narodu służy również opisaniu specyfiki odniesienia do najbliższych, którymi są rodzice, a także współziomkowie. Istotą owej relacji stanowi miłość determinująca relacje rodzinne (tzn. macierzyństwo, ojcostwo, synostwo) oraz patriotyczne. Konsekwencją miłości społecznej winien być zawsze pietyzm i gotowość do ochrony elementów osobowych²⁰. Reasumując, należy stwierdzić, iż nie sposób zakwestionować ważnej roli wspólnot naturalnych, jakimi są rodzina i naród, w procesie humanizacji.

Zależność narodu i rodziny jako wspólnot nie stanowiła jedyne go przedmiotu analiz w nauczaniu Kardynała. W jego świadomości była głęboko osadzona zależność pomiędzy narodem a państwem²¹. Pomijając kwestie definicyjne, warto przypomnieć, iż elementy narodowe są składowymi państwa²². Można również wykazać wyodrębnienie się państwa z narodu²³, aż do stwierdzenia, iż każdy naród powinien być państwem²⁴. Powyższe rozróżnienia, wyrażające zasadnicze twierdzenia katolickiej nauki społecznej, funkcjonują w nauczaniu Stefana Wyszyńskiego – jak zauważył wspomniany już Jerzy Lewandowski – w realistycznej formie. Nie są zatem jedynie wyabstrahowanymi postulatami²⁵. Podejmując próbę zdefiniowania relacji naród – państwo, wskazuje się na dwie interpretacje pierwszego z wymienionych typów wspólnoty. Pierwsza z nich jest czyniona z pozycji narodu. Otóż naród stanowi źródło tradycji, zawiera w sobie impet ku odrodzeniu, mobilizuje do akomodacji wartości i zasad chrześcijańskich, a przez to również ludzkich²⁶. Jest to zatem pozytywna interpretacja znaczenia narodu dla państwa. Bierze swój początek niejako we wnętrzu wspólnot naturalnych i podąża w kierunku zinstytucjonalizowanych form odniesień²⁷. Przy drugiej interpretacji relacja naród – państwo jest opisywana z perspektywy wspólnoty politycznej. Wskazuje wówczas na rolę wad narodowych, głęboko i trwale wpisanych w naród. Artykułowane są porażki, sytuacje niepowodzeń, wpływających długofalowo na funkcjonowanie konkretnych społeczności²⁸. Druga interpretacja narodu sytuuje tę wspólnotę jako zbiorowość oddziałującą hamująco w obliczu wszechobecnej idei postępu. Opcjom konserwatywnych rządów jest przypisana rola nieliczących z modelem współczesnym systemów społecznych, bezwzględnie przyporządko-

¹⁹ H. Skorowski, dz. cyt., s. 308–309.

²⁰ Por. P. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 269; W. Cichosz, *Źródło miłości życia rodzinnego. Kult Matki Bożej w sanktuariach kościarskich*, „Studia Humanistica Gedanensia”, 2/2012, s. 84.

²¹ Por. J. Lewandowski, dz. cyt., s. 27.

²² Por. T. Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*, Kraków 2004, s. 191–192.

²³ Por. G. Noszczyk, *Państwo*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 342.

²⁴ Por. J. Mazur, *Katolicka nauka społeczna. Skrypt dla studentów teologii*, Kraków 1992, s. 244.

²⁵ Por. J. Lewandowski, dz. cyt., s. 27.

²⁶ Por. S. Wyszyński, *Miłość i sprawiedliwość społeczna*, s. 179.

²⁷ Por. G. Noszczyk, dz. cyt., s. 342.

²⁸ Por. J. Lewandowski, dz. cyt., s. 28.

wanych postępowi²⁹. Kardynał Stefan Wyszyński nie zgadzał się z tak negatywną oceną znaczenia narodu w państwie (czy też, precyzyjnie rzecz ujmując, dla państwa). Dzieje wspólnot naturalnych stanowią zawsze bogactwo, nawet w tych momentach dziejowych, które nie są chlubą³⁰. Pamiętać należy również o wymiarze aksjologicznym i moralnym narodu. Innymi słowy, rozwój współczesnych państw dokonuje się przy aktywnym współdziałaniu narodu, kierującego ludzką uwagę w stronę niematerialnego aspektu postępu, który dopiero w integralnym ujęciu przyczynia się do zmiany rzeczywistości (tzn. środowiska życia człowieka) na lepszą i bardziej ludzką³¹. Podsumowując dotychczasową refleksję, można w następujący sposób określić naród za Jerzym Lewandowskim: „Naród to żywa zbiorowość żywych ludzi, związanych w jeden osobowy podmiot przez wszechogarniającą miłość wewnętrzną i zewnętrzną, idący przez rzeczywistość dziejów z przeszłości, przez teraźniejszość ku wyższej przyszłości. W rezultacie wytwarza się szczególne społeczeństwo narodowe, które posiada swoją głęboką spójność i zwartość, podmiotowość, a nawet pewnego rodzaju ‘osobowość narodową’ na podobieństwo szczególnej osobowości każdej jednostki w rodzinie”³². W opinii kardynała Wyszyńskiego zrozumienie tego, czym jest naród, dokonuje się zatem na gruncie personalizmu. Struktura ontyczna osoby determinuje sposób funkcjonowania narodu w zakresie dynamiki, zmierzającej do ukształtowania optymalnych warunków dla integralnego rozwoju, poczynając od rodziny, a skończywszy na społeczności międzynarodowej.

2. KULT MARYJNY W NARODZIE

Ks. Piotr Mazurkiewicz zwrócił uwagę, iż odniesienie do narodu w nauczaniu błogosławionego kardynała wyraża tzw. patriotyzm terytorialny³³. Istotą owego odniesienia jest umiłowanie przez Prymasa swojej ojczyzny, czyli Polski. W aspekcie religijności jedno z kluczowych odniesień stanowi kult maryjny, wyrażający specyfikę polskiej pobożności i trwale osadzony w naturalnych odniesieniach, właściwych narodowi, będącego ojczyzną. Uczestnicząc w koronacjach licznych wizerunków Matki Bożej, jak też w uroczystościach maryjnych w ogólności, co zauważył ks. Zdzisław J. Peszkowski, Prymas starał się zapoznać z historią miejsca, wpływu kultu maryjnego na życie konkretnej społeczności³⁴, determinujących starania jednostek i grup ku coraz pełniejszemu realizowaniu postulatów dobra

²⁹ Por. Z. J. Peszkowski, *Wokół umiłowanego Prymasa Tysiąclecia*, Michigan 1982, s. 90.

³⁰ Por. J. Lewandowski, dz. cyt., s. 28.

³¹ Por. Z. J. Peszkowski, dz. cyt., s. 98–99.

³² J. Lewandowski, dz. cyt., s. 29.

³³ Por. P. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 270.

³⁴ Por. Z. J. Peszkowski, dz. cyt., s. 65.

wspólnego. Kardynał Stefan Wyszyński w dniu 14 lutego 1953 roku wypowiedział znamienne słowa: „Wszystko postawiłem na Maryję”³⁵. Z wypowiedzi Prymasa można wywnioskować, iż obecność Matki Bożej dotyczy nie tylko życia osobistego, ale także funkcjonowania narodu, ojczyzny Kardynała. Redaktorzy Editions du Dialog w publikacji *Wszystko postawiłem na Maryję* – która ukazała się na rok przed śmiercią Prymasa – zestawiają chronologicznie zdarzenia, dowodzące jednoznacznej przynależności Błogosławionego do Maryi, wskazując na maryjny aspekt religijności Polaków. W czasie aresztowania Prymas oddał się w niewolę Matki Bożej Jasnogórskiej z intencją za „Kościół” i „naród Chrystusowy” (8 grudnia 1953 roku). W celi więziennej miała miejsce refleksja nad przeredagowaniem Ślubów Królewskich Jana Kazimierza, a ściślej zaktualizowania ich tekstu wobec wyzwań współczesnych. Celem ponownej redakcji miało być ocalenie i umocnienie wiary Polaków za wstawiennictwem Matki Bożej³⁶. Podczas uwięzienia powstały idee Wielkiej Nowenny oraz nawiedzenia Polski przez kopię obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Wszystkie wymienione koncepcje i pomysły doczekały się realizacji. W dniu 16 maja 1956 roku Prymas opracował w Komańczy Śluby Jasnogórskie. Naród wypowiedział ślubowanie dnia 26 sierpnia, natomiast Kardynał złożył swój akt zaślubienia po wyjściu na wolność, w dniu 28 października³⁷. Dzień 3 maja 1957 roku jest początkiem Wielkiej Nowenny Tysiąclecia³⁸. W tym samym roku w sierpniu rozpoczęła się od Warszawy peregrynacja obrazu Nawiedzenia³⁹. Od stycznia 1961 roku Prymas zaczyna powierzać Matce Bożej swoją misję pasterzowania, a także dzieje narodu polskiego. W słowach skierowanych do kapłanów i wiernych Kościoła zostało zawarte następujące wezwanie: „(...) pomóżcie mi wszystko w Polsce oddać Matce Najświętszej! Oglądałem się za pomocą, szukałem, gdzie mam ubezpieczyć prześladowany Kościół i zmagający się Naród. I znalazłem Jej dłonie. Nie bójcie się oddać Matce Najświętszej. Pomóżcie mi wszystko złożyć Jej aż w świętą niewolę miłości. Ona pomoże nam uratować Kościół i Ojczyznę naszą”⁴⁰. Dnia 3 maja 1966 roku, czyli w roku milenijnym, Prymas wraz z Episkopatem oddał naród w niewolę Maryi. Celem tegoż aktu było ocalenie wiary Polaków, a także zgłoszenie gotowości do walki w obronie Kościoła powszechnego⁴¹. Jesienią w roku milenijnym kardynał Stefan Wyszyński, w kazaniu wygłoszonym w płockiej katedrze w dniu 12 listopada 1966 roku, odnosząc się do tekstu Ślubów Jasnogórskich, naucza, jak bardzo postać Matki Boga Człowieka jest wpisana w historię Polski, czy nawet w dzieje

³⁵ Por. S. Wyszyński, *Wszystko postawiłem na Maryję*, Paryż 1980, s. 7.

³⁶ Por. tamże; tenże, *Kościół w służbie Narodu*, s. 185.

³⁷ Por. tenże, *Wszystko postawiłem na Maryję*, s. 8.

³⁸ Por. tamże.

³⁹ Por. tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Por. tamże, s. 8–9.

kultury chrześcijańskiej: „Do dziejów kultury chrześcijańskiej w Polsce, jeszcze mocniej, niż przez hymn narodowy ‘Bogurodzica Dziewica’, wchodzi postać kobieca – Matka Boga Człowieka. Jej cześć tak dużo wniesie do kultury polskiej, że do dziś dnia Naród nasz będzie sływał w całym świecie ze swojej szczególnej delikatności i taktu, z jaką odnosi się do kobiety ucząc się tego na Matce Boga Człowieka, Maryi”⁴². Obecność Maryi w konkretnej społeczności skłania do kształtowania osobowości pełnej pokory i zrozumienia dla drugiego człowieka jako bliźniego. Miłość matczyzna wyraża się w odpowiedności pomiędzy wartościami i zasadami żywionymi we wnętrzu a późniejszym postępowaniem. W tym aspekcie Maryja jest przykładem autentycznego świadka, motywowanego wiarą do proklamowania w każdym środowisku niezmiennego co do istoty Bożego orędzia⁴³. W kazaniu wygłoszonym w Płocku Prymas zwrócił uwagę na jeszcze inną kwestię. Otóż przemiany dokonujące się w Polsce – pod patronatem Maryi – zmierzają w dobrym kierunku, czyli ich celem jest wolność Kościoła w strukturach państwa dotkniętego totalitaryzmem⁴⁴.

Miłość macierzyńska w odniesieniu do narodu jest pochodną obecności Maryi jako Matki Kościoła. Należy stwierdzić, iż kardynał Stefan Wyszyński zaangażował się dość intensywnie w przypisanie Matce Bożej tytułu *Matka Kościoła*. Ogłoszenie tegoż tytułu miało miejsce w dniu 21 listopada 1964 roku przez Pawła VI na Drugim Soborze Watykańskim⁴⁵. Dnia 9 grudnia 1964 roku w gnieźnieńskiej bazylice prymasowskiej Prymas Tysiąclecia w następujący sposób relacjonował swoje spotkanie z Papieżem, które miało miejsce wieczorem w dniu ogłoszenia nowego tytułu Maryi: „Papież uśmiechnął się i powiedział: ‘Zapewne jesteście zadowoleni, wypełniłem wasze życzenie’. Odpowiedziałem: ‘Jesteśmy porwani, podniesieni na duchu! Mamy bolesne doświadczenia w naszej Ojczyźnie, ale są one osłodzone obecnością Świętej Bożej Rodzicielki, która jest naszą Matką, daną <<ku obronie Narodu polskiego>>’. I dodałem jeszcze: ‘Dziękując za to, co Wasza Świątobliwość uczyniła dla chwały Matki Boga i ludzi, pragnę przypomnieć, że kiedyś w Wieczerniku też było tak jak dzisiaj w Bazylice Piotrowej. Był tam Piotr, pierwszy Papież, i Maryja w gronie załęczonych Apostołów. A dziś w Bazylice Piotrowej, powtórzyło się to samo – był Piotr w Pawle VI, była Maryja i następcy Apostołów – biskupi całego świata’⁴⁶. W tej rozmowie zarysowuje się ogromna wola Kardynała oraz Episkopatu Polskiego (wyrażona w memoriale skierowanym do Papieża), by oddać świat pod opiekę Matki Bożej. W Maryi miłość wykazuje swoją absolutną dominację nad grzechem i umożliwia wejście

⁴² Tamże, s. 104.

⁴³ Por. tenże, *Zapiski więzienne*, Paris 1982, s. 127; *Kardynał Józef Glemp Prymas Polski o swym poprzedniku na Stolicy Prymasowskiej*, s. 157.

⁴⁴ Por. S. Wyszyński, *Z rozważań nad kulturą ojczystą*, Poznań-Warszawa 1979, s. 104.

⁴⁵ Por. tenże, *Wszystko postawiłem na Maryję*, s. 9.

⁴⁶ Tamże, s. 302.

na ścieżkę pokoju, mając w pamięci niesprawiedliwość systemową wobec Kościoła.

Duchowość maryjna w Polsce jest prezentowana przez Błogosławionego również w odniesieniu do urzędu papieskiego. W roku milenijnym odniesiono się do początku chrześcijaństwa w Polsce, ufundowanego na jedności Kościoła powszechnego, który realizuje swoją misję w różnych wspólnotach narodowych. Urząd papieski jest w tymże kontekście szczególnym zwornikiem, czemu dał wyraz Prymas w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie-Żoliborzu (21 czerwca 1966): „Przygotowując się na Tysiąclecie Chrztu Polski bardzo pragnęliśmy tego *Znaku Jedności*. Przed tysiącem lat Ojciec Święty, ówczesnie rządzący Kościołem Jan XIII, przyjął nas do Kościoła Bożego. Gdy został wybrany Jan XXIII, mówiłem do niego, może w sposób zuchwały, ale pełen żywej wiary: Jan XIII przyjął Polskę do Kościoła Powszechnego, a Jan XXIII będzie Polsce patronował w jej uroczystościach milenijnych. Jestem przekonany, że ten święty człowiek, jeżeli nie ze Stolicy Piotrowej, to ze swej stolicy w niebie patronuje naszym modlitwom, uroczystościom i dziękczynnej postawie, którą w sercach żywimy do Boga Ojca, Boga Syna, Boga Ducha Świętego, kierując te uczucia *Per Mariam – Soli Deo*, przez Maryję – Bogu samemu!”⁴⁷. Jedność, o której płomiennie nauczał Prymas, dotyczy nie tylko Kościoła jako instytucji. Akceptowane jest również grupowe zjednoczenie we wspólnocie Chrystusowej mężczyzn i kobiet, gdzie patronuje zarówno Jezus, jak i Maryja⁴⁸. Jedność wyraża doskonałość, ufundowaną na gruncie wielkich misterii wiary. Podjęcie konsekwencji testamentu Jezusa z krzyża – zapisanego w Ewangelii według św. Jana – oznacza objęcie matczyną troską zarówno Kościoła, jak i całego rodzaju ludzkiego, a ściślej – wszystkich pragnących wyrażać i realizować postulatory dobrej woli⁴⁹. W słowie skierowanym do alumnów Prymas Tysiąclecia zwraca uwagę na zachowanie takich cnót, jak miłość i nade wszystko cierpliwość, rozumiana jako wytrwałość. Jedność z Bogiem

⁴⁷ Tamże, s. 188. Podczas przemówienia w Gnieźnie kardynał Stefan Wyszyński w następujący sposób opisał rolę Maryi w narodzie polskim: „W Polsce – w okresie milenijnym i soborowym, w latach Nawiedzenia i oddawania się rodzin parafialnych Maryi w Jej macierzyńskiej niewole miłości za Kościół w Ojczyźnie i świecie – w szczególny sposób, choć nieznacznie i dyskretnie, działała Służebnica Pańska. Nie przesłaniając swojego Syna, zwyciężyła mocami wziętymi z testamentu Chrystusa, który na Kalwarii Matkę swoją uczynił Matką naszą. Potwierdzi to Sobór Watykański II, gdy ustami Ojca Świętego Pawła VI nazwał obecną w misterium Chrystusa i Kościoła Maryję – Matką Kościoła. To jest misterium naszej służby wam, Dzieci Boże w Kościele świętym w Polsce!! (11.11.1973)”. Rys maryjny wyznaczał naczelną charyzmat postęgi prymasowskiej w ogólności. Tenże, *Sursum corda. Wybór przemówień*, Poznań-Warszawa 1974, s. 204–205.

⁴⁸ Por. tenże, *Wszystko postawiłem na Maryję*, s. 189.

⁴⁹ Por. J. Kudasiewicz, *Testament Jezusa (J 19,25–27). Nowe trendy interpretacyjne*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. XXXVII, z. 1, 1990, s. 52–53.

wpływa docelowo na odwagę w głoszeniu Dobrej Nowiny w świecie (Jasna Góra, 3.5.1970)⁵⁰.

Elementy pobożności maryjnej służą Prymasowi Tysiąclecia, poza rozwijaniem swoistego rodzaju teologii, do interpretacji kwestii społecznej. Po koncercie Krzysztofa Pendereckiego w Archikatedrze Świętojańskiej Kardynał określa *Magnificat* „jako wielką rewolucję społeczną”⁵¹. Bóg prowadzi człowieka do sprawiedliwości, przewyższania niewłaściwych postaw generujących konflikty, podziały i tym podobne zjawiska. „Nie znamy granic oddziaływania hymnu pokornego Dziewczęcia z Nazaretu. Dzieje dopełniają to, czego nie zdołały wyrazić słowa, bo *Magnificat* interpretuje dzieje Rodziny ludzkiej. Jest ono bowiem nie tylko osobistym programem wdzięczności człowieka, napełnionego Bożymi mocami, wobec Boga, ale jest wołaniem, wielkim krzykiem ludów i narodów, i to na przestrzeni wieków”⁵². Miłosierdzie stanowi zawsze czynnik budujący, skutkujący przewyższeniem poczucia winy i przywracający naruszoną w jakikolwiek sposób jedność⁵³. Człowiek w obliczu Boskiej doskonałości uświadamia sobie własne wady, takie jak pycha bądź zdolność stosowania przemocy, będącej zawsze formą ograniczenia wolności⁵⁴.

Refleksja społeczna Prymasa Tysiąclecia dotyczy nie tylko ogólnych uwag w aspekcie rozwiązania kwestii społecznej. Słowa Kardynała są skierowane do poszczególnych stanów i grup zawodowych, wspomaganym obecnością Maryi w realizacji właściwych sobie zadań na poczet dobra wspólnego:

- **Kapłani.** Zadaniem duchownych jest ożywienie kultu maryjnego w Polsce. Rozwijać należy teologię maryjną, akcentującą skalę osadzenia Maryi w tajemnicy Wcielenia, wskazującą na wpływ macierzyństwa Matki Bożej na funkcjonowanie Ciała Mistycznego Chrystusa⁵⁵.
- **Dziewczęta.** Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny stanowi wezwanie do życia w czystości, szczególnie w odniesieniu do młodego pokolenia. Bardzo ważne jest również przyjmowanie w pokorze Bożego słowa, co skutkuje błogosławieństwem jako szczególną opieką ze strony Boga⁵⁶. Kardynał zwraca uwagę, iż wybranie Maryi oznacza „ogarnięcie świętością Ducha Świętego”⁵⁷. Postać Maryi jest również przypomnieniem

⁵⁰ Por. S. Wyszynski, *Zapiski więzienne*, s. 246; tenże, *Sursum corda*, s. 177–178; W. Cichosz, *Kaszubi i Królowa ich serc: Madonna Sianowska i Swarzewska*, „Studia Gdańskie”, t. XXVII 2010, s. 119.

⁵¹ Por. S. Wyszynski, *Z rozważań nad kulturą ojczyzną*, s. 223.

⁵² Tamże.

⁵³ Por. J. Szulist, *Wzrastanie w miłosierdziu. Uczynki miłosierdzia względem duszy w nauczaniu społecznym Kościoła*, t. I, Pelplin 2015, s. 23–24.

⁵⁴ Por. Franciszek, *List apostolski „Misericordiae vultus”*, Watykan 2015.

⁵⁵ Por. S. Wyszynski, *Uświęcenie pracy zawodowej*, Paris 1963, s. 16–17.

⁵⁶ Por. tamże, s. 89–90.

⁵⁷ Por. tamże, s. 92.

o konieczności obrony godności kobiet, a nade wszystko zapewnieniem optymalnych warunków dla realizowania w ramach struktur społecznych powołania macierzyńskiego⁵⁸.

- **Młodzież akademicka.** Ludzie młodzi są powołani do przyjmowania, ale również rozwijania tradycji i obyczajowości przypadków, w tym również kultu maryjnego⁵⁹. Młode pokolenie winno wykształcić w sobie poczucie odpowiedzialności za bliźnich, a w szerszym kontekście za naród⁶⁰.
- **Lekarze.** Maryja została nazwana przez Prymasa Matką życia, co dokonało się w tajemnicy Wcielenia. „Słowo stało się Ciałem”. Powołaniem lekarzy jest troska o życie, a także odkrywanie piękna ludzkiej egzystencji. „Wy również, najmiłsza Braci lekarska, za przykładem Boga i Ojca waszego przykładacie swe dłonie do człowieczego istnienia: ciała i duszy. Jesteście zdumieni odkryciami, które tam czynicie. Nieraz, może w szepcie, powtarzacie w głębi serca: ‘Prawdziwie dobre, prawdziwie bardzo dobre’” – *Kazanie podczas Ogólnopolskiej pielgrzymki Lekarzy na Jasną Górę*⁶¹. Posługa przedstawicieli tej grupy zawodowej ma doprowadzić do tego, iż wszyscy ludzie będą w stanie wychwalać Boga w *Magnificat*⁶². Maryja i lekarze uczestniczą w dziele objawiania światu potęgi życia⁶³.
- **Pielęgniarki.** Kardynał Stefan Wyszyński nazwał Maryję „Świątą Bożą Pielęgniarką”. Podczas Ogólnopolskiej Pielgrzymki Pielęgniarek i Położnych na Jasną Górę mówił: „Przyszycie więc tutaj, Wy, Kobiety katolickie, poświęcające się pielęgniarstwu w służbie zdrowia. Przyszycie do Niewiasty, do Kobiety, do Rodzicielki i Karmicielki, do Pielęgniarki, do Bożej Siostry Miłosierdzia. I wołacie do Niej: ‘Witaj, Królowo, Matko Miłosierdzia, Życie, Słodkości i Nadzieja nasza, witaj’”⁶⁴. Wzór Maryi winien znajdować odzwierciedlenie w postawie ofiarnej personelu medycznego oraz być źródłem inspiracji w działaniu, nade wszystko w niesieniu pomocy bliźniemu. Kontemplacja Maryi jest w ocenie Prymasa skutecznym środkiem zaradczym w kontekście światowego ubóstwa – nie tylko w odniesieniu do wybranych wspólnot naturalnych⁶⁵.
- **„Pisarze i pracownicy pióra”.** Misję pisarzy w świecie w następujący sposób określa Prymas, odnosząc się do sceny Zwiastowania: „W dniu Zwiastowania, poznawszy głębię zamiarów Bożych, odpowiedziała Maryja

⁵⁸ Por. tamże, s. 90–91.

⁵⁹ Por. tamże, s. 140.

⁶⁰ Por. tamże, s. 143.

⁶¹ Por. tamże, s. 172.

⁶² Por. tamże, s. 174.

⁶³ Por. tamże, s. 172.

⁶⁴ Tamże, s. 206.

⁶⁵ Por. tamże, s. 206–207.

krótkim słowem: ‘Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa Twego’. Od tej chwili rozpoczęła się służba Bogurodzicy Dziewicy planom i zamiarom zbawczym Boga na ziemi. W Niej, w osobistym Jej życiu, dokonała się wielka Tajemnica”⁶⁶. Pisarze podejmują wielką misję przekazywania słowa, skąd bierze się odpowiedzialność nie tylko wobec Boga, ale także w stosunku do bliźnich. Sumienne wypełnianie tego zadania jest powodem radości, modelowo obecnej w spotkaniu Maryi i Elżbiety⁶⁷.

- **Prawnicy.** Biblijna wizja opisująca zwycięstwo Maryi nad wężem jest jednocześnie określeniem sposobów zwycięstwa i zachowania porządku moralnego w świecie: „(...) wizja Niewiasty, która zetrze głowę węża. Przychodzi nadzieja zwycięstwa, nadzieja nowego ładu i nowego porządku na ziemi. Zostaje ukazana światu taka Postać, która wolna od wszelkiego nieładu i nieporządku, od wszelkiego buntu przeciw prawu i przeciw Bogu – mogłaby zwyciężyć” – *Kazanie na Jasnej Górze w przeddzień Ogólnopolskiej Pielgrzymki Prawników (2.11.1957)*⁶⁸. Czystość wiedzie do zwycięstwa. Maryja stanowi więc wzór, a jednocześnie jest Pośredniczką w komunikowaniu Boskich darów. Heroizm sprawiedliwych w ocenie Prymasa ma rację bytu dzięki pomocy Matki Bożej⁶⁹.

Rozwiązanie kwestii społecznej w opinii kardynała Stefana Wyszyńskiego dokonuje się przy współdziałaniu Maryi. Wierność obietnicy oraz postępowanie w duchu miłości Bożej skutkuje rozpowszechnianiem w świecie idei sprawiedliwości darzącej pietyzmem każdego człowieka, w tym szczególnie ludzi pracy, uprzedmiotawianych przeciw w komunistycznym systemie⁷⁰.

PODSUMOWANIE

Naród jest formą wspólnoty naturalnej, służącej rozwijaniu zdolności ludzkich, szczególnie w zakresie racjonalności i woli. Treści zawarte w kulturze narodowej posiadają przede wszystkim duchowy charakter. Czynnikiem religijnym jest trwale obecny w narodzie Polskim. Prymas Tysiąclecia, sprawując posługę pasterską w trudnym czasie komunizmu, budował swoją wizję społeczeństwa na wartościach narodowych, w tym na pobożności maryjnej. Przyjmował klasyczne zależności pomiędzy narodem a państwem, podkreślając nieodzowność kultury narodowej w rozwoju integralnym jednostek i grup. Przewyciężenie stanu nie-

⁶⁶ Tamże, s. 251.

⁶⁷ Por. tamże.

⁶⁸ Tamże, s. 263.

⁶⁹ Por. tamże, s. 263–264.

⁷⁰ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, Watykan 1981, 11.

woli – a więc zapewnienie optymalnych warunków do integralnego rozwoju – dokonuje się przez wstawiennictwo Matki Bożej. W kazaniach i przemówieniach kardynał Stefan Wyszyński zwracał uwagę na podtrzymanie jedności, zachowanie sprawiedliwości społecznej, realizacji wolności pozytywnej, które to wartości – ukształtowane na gruncie tradycji chrześcijańskiej – stanowią bezpośrednią konsekwencję miłości Boga i bliźniego. Nauczanie prymasowskie spoczywa nie tylko na trwałym fundamencie teologii, ale także jest mocno osadzone w historii Polski i Kościoła powszechnego oraz naukach, takich jak socjologia i filozofia. Rozwiązanie współczesnej kwestii społecznej dokonuje się przy naśladowczym odniesieniu do Maryi jako Pokornej Służebnicy Słowa. Matka Boża przypomina jednocześnie każdemu pokoleniu chrześcijan o konieczności zachowania czystości jako warunku pełnego zaangażowania w dobro wspólne, inicjowane na ziemi, ale skutkujące pełnią eschatologicznego szczęścia w niebie.

Bibliografia

Borutka T., *Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*, Kraków 2004.

Cichosz W., *Kaszubi i Królowa ich serc: Madonna Sianowska i Swarzewska*, „Studia Gdańskie”, t. XXVII 2010, s. 111–129.

Cichosz W., *Źródło miłości życia rodzinnego. Kult Matki Bożej w sanktuariach kościerskich*, „Studia Humanistica Gedanensia”, 2/2012, s. 79–99.

Franciszek, *List apostolski „Misericordiae vultus”*, Watykan 2015.

Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, Watykan 1981.

Kardynał Józef Glemp Prymas Polski o swym poprzedniku na Stolicy Prymasowskiej, w: *Człowiek niezwykłej miary. Ojciec Święty Jan Paweł II o kardynale Stefanie Wyszyńskim. Kardynał Stefan Wyszyński o sobie. Kardynał Józef Glemp o kardynale Wyszyńskim*, Warszawa 1984, s. 145–187.

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 526–606.

Kudasiewicz J., *Testament Jezusa (J 19,25-27). Nowe trendy interpretacyjne*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. XXXVII, z. 1, 1990, s. 49–61.

Lewandowski J., *Naród w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa 1982.

Majka J., *Filozofia społeczna*, Wrocław 1982.

Mazur J., *Katolicka nauka społeczna. Skrypt dla studentów teologii*, Kraków 1992.

Mazurkiewicz P., *Teologizacja narodu czy nacjonalizacja Kościoła?: koncepcja narodu w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, „Saeculum Christianum: Pismo Historyczno-Społeczne”, 9/2, 2002, s. 267–276.

Noszczyk G., *Państwo*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 341–345.

Peszkowski Z. J., *Wokół umiłowanego Prymasa Tysiąclecia*, Michigan 1982.

Skorowski H., *Naród*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 306–310.

Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2008.

Szulist J., *Wzrastanie w miłosierdziu. Uczynki miłosierdzia względem duszy w nauczaniu społecznym Kościoła*, t. I, Pelplin 2015.

Wojciechowski M., *Biblia o państwie*, Kraków 2008.

Wyszyński S., *Kościół w służbie Narodu. Nauczanie Prymasa Polski w Polsce sierpień 1980 – maj 1981. Teksty autoryzowane*, Rzym 1981.

Wyszyński S., *Miłość i sprawiedliwość społeczna. Rozważania społeczne*, Poznań 1993.

Wyszyński S., *Sursum corda. Wybór przemówień*, Poznań-Warszawa 1974.

Wyszyński S., *Uświęcenie pracy zawodowej*, Paris 1963.

Wyszyński S., *Wszystko postawiłem na Maryję*, Paryż 1980.

Wyszyński S., *Z rozważań nad kulturą ojczystą*, Poznań-Warszawa 1979.

Wyszyński S., *Zapiski więzienne*, Paris 1982.